

דרך השדות, הגבול והחולות

מצאלים לגבולות, יישובי פתחת רפיח והחלוציות

דברים אלה נכתבו בעקבות סיור בשטח שנערך זמן קצר לפני מבצע "עופרת יצוקה" וממש בתחילתו, וכולנו תקווה שעד שנקרא את הכתוב נוכל לטייל בכל האתרים המוצעים במסלול זה, לאחר הגיעה באזור.

כשהייתי ילד זכיתי לנסוע לגבולות של לפני מלחמת העצמאות. זו הייתה נסיעה מרגשת מאוד. נסענו אז בכביש החוף מראשון לציון לעזה, דרך יישובים ערביים ולידם. הכביש שימש בעיקר את כוחות הצבא הבריטי עד לעזה ועוד הרבה לדרום-מערב, עד שפנינו בכיוון כללי לדרום-מזרח אל תוך מישורי הנגב, למצפה גבולות. בכל פעם שאני חוזר לחבל הארץ הזה עולים בזיכרוני פני השטח של אז: מרחבים אין קץ, ריכוזי בדווים, וגבולות - יישוב זעיר הבנוי כמצודה מחומר מקומי, שעוד מעט גיע אליו במסגרת סיורנו.

היום נחצה חלק מן האזור הזה ממזרח למערב, מצומת צאלים ליד קיבוץ צאלים ועד ליישובי חבל שלום, שם נעמיק לכמה כיוונים.

לצומת צאלים אפשר להגיע בכמה דרכים: בדרכי עפר שאחת מהן, מאופקים דרך חורבת חשיף, תיארונו בחודש הקודם; תצפית ובדרך העפר הפונה ל"דרך הבשור" - חלק מאפיקו של נחל הבשור. חלק מאפיקו של נחל הבשור.

בצומת צאלים נפנה לכיוון הקיבוץ, שלידי פונה מערבה ומשולטת "דרך השדות".

מבנים במצפה גבולות, שהוקמו בעת העלייה לקרקע ב-1943 ושוחזרו.

להגיע לצומת מעון, שם נפגשים הכבישים 232 ו-241 ליד מגן, לנוע בהמשכו של 232 עד לצומת גבולות ולפנות שמאלה לדרום-מזרח, בכביש 222 לכיוון צומת צאלים. אנחנו בצומת גבולות, וכאן נתחיל. ממש בצומת שממנו יוצא כביש 222 ניצבת מצבת זיכרון קטנה לשישה לוחמים שנפלו בסמוך לכאן בראשית מלחמת העצמאות, בחודש דצמבר 1947. בנגב עסקו אז בשמירה על קו המים ופטרום בדרכים. חוליית לוחמי פלמי"ח שגעה בין גבולות לנירים ונקלעה לכפר הבדווי שועוט, הותקפה. שישה מחבריה נפלו ושלושה הצליחו להימלט. מאוחר יותר נקרא אחד ממבצעי צה"ל "מבצע אסף", על שמו של מפקד החוליה. מקומה של שועוט נראה מעברו הצפוני של הכביש, ליד שדרות האשלים הצפופות. הנסיעה לכיוון צומת צאלים היא באזור שגידול תפוחי האדמה שולט בו, והוא ה"בקרוב" לטיול עצמו. משני עברי הכביש משתרעים שדות. חולפים על פני בית אריזה, הכניסה לקיבוץ גבולות (שלא ניכנס בה) והכניסה לאתר אשפה ששמו דיה (שנגיע אליו מכיוון אחר). בסתיו ובחורף נוכל לראות דיות שחורות מעופפות מעל האזור. לקראת צומת צאלים נבחין משמאל לכביש במגדל תצפית ובדרך העפר הפונה ל"דרך הבשור" - הדרך הנופית המוליכה צפונה לאורך חלק מאפיקו של נחל הבשור.

ממש לפני שער הקיבוץ נאפס את המונה ל-00 ונפנה ימינה (צפון-מערב) לדרך המסומנת באדום (13575), דרך השדות, שתפנה לאחר כמה מאות מטרים לדרום-מערב ואחר כך בכיוון כללי מערבה.

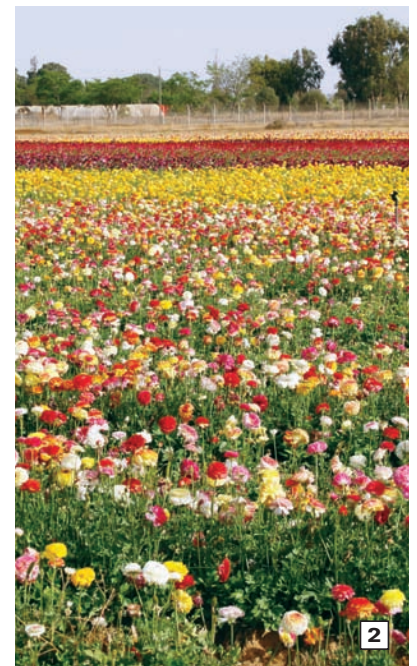
מראות הטיול בדרך השדות משתנים מעונה לעונה. באביב, כרגיל פריחה רבה ובתוכה איריס הנגב; לקראת החורף צהוב הנגב מתכסה בירוק, חממות ובתי אריזה פועלים, מספר הדיות ליד המזבלה עולה וגם עגורים מצטרפים לחגיגה. לראות את המרחבים, עם עצי השיטה והאשלים, כשהכול קצור ואין עדיין התחדשות, גם זו חוויה. בשדות מגדלים גור ובוטנים, צמחי תבלן ופרחים, ולא לשכוח - זו "ארץ תפוחי האדמה" שמגדלים כאן כל השנה, ומעת לעת נחוג כאן פסטיבל תפוחי אדמה... בסביבה נראה הרבה אשלים בודדים ושדרות - שריד להתיישבות הבדווים ולשלטון הבריטי.

הקטע שבין צאלים לגבולות משולט עם סימני יציאה לפריחות, עצים בולטים ואתרים אחרים. אחרי כ-2.5 ק"מ יפנה אותנו שלט לעץ אשל גדול הניצב כמה מטרים מצפון לדרך, ומיד אחר כך - שלט המפנה אותנו לתצפית דיות. מעט צפונה שוכן אתר האשפה דיה, שאותו אימצו הדיות כמסעדה ומלון לינה בנגב, ומכאן גם שם האתר. הן צורחות במעופן גם בחיפוש אחר מזון, וגם - איך לא, בעת חיזור. בחורשה הנמצאת מצפון-מזרח לנות דיות רבות, וזה המקום לצפות בהן בעיקר בשעות הערב, כשהן מתכנסות ללינה על ראשי העצים, מפטפטות, מרכלות או מחליפות מידע חיוני, עד שנופלת עליהן התרדמה. הזיה היא עוף דורס. הדיות חולפות בארץ בסתיו ובאביב, ומעטות מהן גם מקננות כאן. בארץ ניתן לפגוש גם זיה אדומה, שהיא נדירה יותר.

בהמשך, לאחר כחמישה ק"מ (ליד נ"ג 150), יפנו אותנו שלטים למקום פריחת איריס הנגב. פריחת האיריסים בראשית האביב הפכה כבר למסורת של עליות לרגל, אז גם הגלבוץ כורע תחת אלפי המבקרים הנוהרים לראות את איריס הגלבוץ. יש בארץ כמה סוגי איריסים, וכולם יפים. כאן, ליד דרך השדות, פורח בעונתו (בעיקר בפברואר-מרס) איריס הנגב, הנמצא לרוב במערב הנגב. צבעו סגול כהה, והוא בולט יפה על רקע נופי הנגב. במרחבים משני עברי הדרך נראים עצי שיטה נותני צל, אשלים, איקליפטוסים ועצים אחרים. מימין לדרך נראה פרדס שחומת ברושים חוצצת בינו לבין הדרך, וביניהם נטועים שיחי קקטוס.

1. מבנה הנצחה שנבנה על חורבות דגור - נירים.

2. משתלת פרחים ליד דרך השדות.

לצד הדרך נטועים פרדסים שרובם תפשו את מקומם של פרדסי השרון.

באזור צאלים ראינו בכמה מקומות ליד הכביש צמחי קקטוס, קובו או בעברית תפוח מדברי, המשמשים כגדר. יש המגדלים את הקובו לשימוש מסחרי ואף מייצאים אותו. כשבאנו לכאן שוב בחודש אוקטובר ראינו את פריו הכתום-אדמדם בגודל תפוז. ממשיכים הלאה, וב-9.5 ק"מ אנחנו ליד פנייה לדרך המסומנת בירוק (13570), כמה מאות מטרים מצפון לנו, אשר מוליכה למצפה גבולות.

כבר ציינו שקשה לתאר היום איך נראה כאן השטח בעבר. דרומה לבאר שבע אין יישובי קבע, במרחבים שולטים הבדווים ואין גם כל יישוב עברי. כשהבריטים שלטו בארץ, ההתיישבות בנגב הייתה בלתי אפשרית. כדי לעקוף את ההגבלות עלו על הקרקע ב-1943 שלושה יישובים כ"נקודות מצפה חקלאיות", כדי לבדוק מה תהיה תגובת הבריטים וגם כדי לעסוק בניסיונות חקלאיים. הם בדקו אפשרויות לגידול על אדמה חולית ומטע בהשקיה, את הפתרון מאין לקחו מים תמצאו במקום. המצפים נבנו כטירות מבוצרות. בחצר היו חדרי מגורים ושירותים ובפינה "בית ביטחון". ראשון המצפים היה גבולות, שנוסד בידי חברי קיבוץ ג' של השומר הצעיר. אלה ישבו בחצור במאי 1943, ומעט אחר כך עלו על הקרקע גם רביבים ובית אשל (חברי גבולות עברו ב-1946 וייסדו את נירים בדגור, ועוד נגיע אליהם בסיוורנו).

בית אשל היה סמוך לבאר שבע, רביבים לא רחוק מן הכביש לחצי האי סיני וגבולות ננעץ ממש בלב האזור, ללא דרכי גישה, כשהקשר היה בדרכי עפר מעזה למקום. את המים הובילו לשם בעגלות מבאר ערבית בסביבה, ובחורף ניצלו משטחי בטון לאגירתם. היום שוחזרו הטירות ברביבים ובגבולות וגם חורבות בית אשל מטופלות.

במלחמת העצמאות היה מצפה גבולות מבודד, ומאוחר יותר עבר למקום הקבע כקילומטר מן הטירה. באתר שוחזרו פרטים המלמדים על החיים כאן. המקלחת הייתה משותפת, הייתה מאפייה ובכניסה לטירה היה חדר שבו נפגשו נציגי קק"ל עם הבדווים בענייני רכישת אדמות. אחרי המלחמה הוקם מפעל יהלומים קטן, שאפשר לראותו בבית הביטחון. באחת הפינות, מחוץ לטירה, ניצב רשם קול המספר על תולדות המקום והחיים בו.

מגבולות ממשיכה הדרך לצפון-מערב, דרך טובה לכל כלי רכב, והופכת לכביש צר. בכניסה לכביש ניצב שלט המורה על הגבלת המהירות ל-35 קמ"ש, וגם במהירות זו יש להיזהר מן העיקולים הרבים שבהמשך. משני עברי הדרך משתרעים מרחבי הנגב. כ-15 ק"מ מצאלים (וקצת יותר, אם נכנסנו לאתרים השונים) הדרך הופכת לכביש צר.

עוד כברת דרך קצרה והדרך המסומנת באדום פונה מעט ימינה (צפונה), הופכת

חשוב לדעת

כמו במקרים רבים אחרים לומדים יותר בטויל כשהוא מלווה במדריך יודע דבר, המתאם בין השאר גם ביקור בחממות ובחלקות העיבוד, שכן אין להיכנס לשטחים ולחממות ללא ליווי. הדבר בולט לא רק באתרים מסובכים אלא גם כאן בדרך השדות. בתיאום מראש אפשר להיכנס לחממות, להתבונן בגידולים מיוחדים, בהם אננס, עגבניות שרי קטנות, בטטות וגם תבלינים ופרחים, להתרשם מן החקלאות הפורחת ומדברים רבים שכמעט נעלמים מעינים של המטיילים ללא הדרכה. קחו זאת בחשבון.

ייתכן שתראו בדרך שלטים ישנים המורים על נסיעה ברכב 4x4 בדרך השדות, אך היום סלול חלק ממנה וגם בקטעים האחרים ניתן לנוע בכל כלי רכב.

בביקורנו האחרון שמחנו לקרוא שיש מרכזי מידע למטיילים: תיירות צאלים 052-3575271; תיירות גבולות 054-7919277; מוקד הדרכה לדרך השדות 054-7919282; החקלאי אורי אלון המדריך בגינות הירק 052-8535442 ועוד. לצערנו לא הפקנו מהם תועלת רבה, אולי אתם תצליחו יותר...

כדאי להצטייד בכריכים וכי לטיול באזור. שעות הפתיחה של המסעדות משתנות לעתים. למדנו מן השלטים על מקומות לסעוד בהם באזור, אך רובם היו סגורים...

סוג הטיול: ברכב רגיל, חלק בדרכי עפר.
נקודת התחלה: בכניסה ליישוב צאלים.
נקודת סיום: ליד ניר יצחק, בכביש 232.
אורך המסלול: כ-60 ק"מ, תלוי בכניסות לאתרים השונים.

משך הטיול: כחמש-שש שעות, תלוי בכניסות ובזמן הביקור באתרים.
מים: כדאי לבוא עם מים, אם כי אפשר להצטייד גם בצאלים ובגבולות.
קושי: קל.

עונה: כל השנה. הנופים משתנים ועמם הצבעים וגם ההתרשמות. יש המבכרים לראות את המקום בקיץ, אך הרוב נוטים לחורף. אז ירוק יותר, יש יותר בעלי כנף ובכלל...
מפה: מפת טיולים וסימון שבילים מספר 13.

אנדרטת הפלדה שהועברה לכאן מאזור ימית.

טל שלחמה באזור במלחמת ששת הימים. עם פינויה של ימית ופינוי חצי האי סיני הועברה למקומה הנוכחי. האנדרטה נראית מן הכביש ולידה שדרת דקלים. למעשה אנחנו קרובים מאוד לכרם שלום ולמסוף הגבול. מפה ושילוט יוליכו לשם את המעוניינים.

נחזור לצומת אבשלום, נתקדם קילומטר נוסף עד צומת חולית ונפנה שם שמאלה (צפונה) בכביש 230, המוליך לרצועת עזה. אחרי 1.5 ק"מ נוספים (מעט אחרי הכניסה לסופה) נפנה ימינה (מזרחה). עוד כ-1.5 ק"מ, ואנחנו ליד המחנה הצבאי סופה. שם נפנה ימינה, ונראה את אתר ההנצחה של דנגור. כמה עשרות מטרים מן הכניסה למחנה הצבאי פונה דרך עפר שתוליך אותנו עד למרגלות האתר. כאן היה מקומו של קיבוץ נירים, שעבר הנה כאמור לאחר שהחל את דרכו בגבולות. אחרי מלחמת העצמאות נדד הקיבוץ שוב קילומטרים אחדים צפונה, וליד דנגור קם קיבוץ ניר יצחק. כאן התחולל הקרב הקשה של 39 אנשי נירים, מצוידים בנשק קל מול כוח רב של הצבא המצרי בדרך פלישתו לארץ. הססמה מאותם ימים - "לא הטנק ינצח כי אם האדם" - חרותה על קיר המבנה. ליד, בחצר קטנה, דגם נירים של אז, וגרם מדרגות המעפיל אל מבנה דומה לבתי הביטחון של אותם ימים לתצפית על הסביבה.

לאחר הביקור בדנגור אפשר לחזור לכביש 232 בדרך שבאנו בה, או לנווט מזרחה בכביש הגישה לדנגור, לעקוף את סופה ואת ניר יצחק מצפון וממזרח ולהתחבר ליד הכניסה לניר יצחק עם כביש 232, ומשם להמשיך למחוז חפצנו.

לדרך לרכב שטח ויוצאת לכביש 232 בין סימני הק"מ 14-15. ברכב רגיל נמשיך בדרך הפונה שמאלה (לדרום-מערב), המסומנת בשחור (13576), ואחרי כ-20 ק"מ אנחנו בצומת כבישים. הצומת מחבר בין יישובי חבל שלום, שנועד בין השאר להתיישבות מפוני חבל ימית אשר פונו מחצי האי סיני עם חתימת הסכם השלום עם מצרים. עתה מקימים בגבול החבל אזור חדש לשקם בו חלק ממפוני חבל קטיף. מי שהחמיץ ולא ראה איך מפריחים ומצמיחים יישובים על דיונות חול, מי שלא חווה את בנייה של תל אביב, חולון ואשדוד, השוכנות עדיין ליד שרידי דיונות, ייסע לאזור החלוציות - היישובים החדשים בחולות חלוצה. לשם כך נמשיך מן הצומת בכביש 2200, ונפנה ממנו שמאלה (דרום-מערב) בכביש 2211 לעבר היישוב אבשלום, משם יוצא כביש כשבעה ק"מ אורכו, עתיר שלטי אזהרה מפי עבודות בנייה וכיוצא בהן. כאן עתידים לקום יישובים אחדים שנועדו למפוני גוש קטיף. פגשנו אחד נוסע בטנדר, וכששאלנו אותו מאין הוא, ענה לנו: "ממצרים", ובהתחלה לא תפסנו באם מוצרים ששכנה ברצועה או מאחת החלוציות כאן בשטח שנועדה ליוצאי נצרים... ואכן רואים שטחים מגודרים, שערי ברזל כמו ליישובים האחרים. בחלקם יש כבר חממות, אך בתי מגורים עדיין אין.

אחרי הביקור בחלוציות נחזור בכביש 2211 וניסע עד למפגש עם כביש 232 בצומת אבשלום. כאן נפנה שמאלה, ואחרי כשני ק"מ שוב שמאלה, בכביש הגישה לאנדרטת הפלדה. אנדרטה זו הוקמה בעבר ליד העיר ימית, להנצחת אוגדת הפלדה בפיקודו של האלוף ישראל